

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ח"

מסכת מכות - דף טז

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

בקרבן פסח תמיד יש "נותר"

הביאה הגמ' שנחלקו ריו"ח ור"ל בדברי רבי יהודה בדיון איסור נותר, שנאמר לגבי קרבן פסח "ולא תותרו ממנו עד בקר והותרו ממנו עד באש באש תשרפו". ואמר רבי יהודה שיש עשה אחר לא תעשה ללמד שאין מלקות. לדעת ריו"ח בזה אמרה תורה שאין מלקות אולם בכל התראת ספק יהיה מלקות. לדעת ר"ל כאן אמרה תורה שאין מלקות, אבל בכל לאו שאין בו מעשה יש בו מלקות. איסור נותר שווה בכל הקרבנות, שצריך להשתדל שלא ישאר בשר הקודש לאחר זמן אכילתו, ואם עבר ונשאר דין הבשר לשריפה. במשנה בפסחים פג, א אמרו "העצמות והגידין והותרו ישרפו בטל". וכו'. העצמות והגידין הם תמיד נותר בקרבן פסח כיון שיש איסור של "עצם לא תשברו בו" א"כ לעולם לא שייך להגיע למח עצם שיש בתוך העצם. "העצם" עצמה אינה ראויה לאכילה ואין בה דין הנותר, כיון שנותר נאמר רק בדברים הראויים לאכילה (כמבואר שם לאורך הסוגיא וברשי" ד"ה נשדינהו) אולם מח עצם שהוא ראוי לאכילה צריך לאכול, אבל מחמת הדיון של איסור שבירת עצם מוגדר הדבר כנותר.

שואל החלקת יואב (יו"ד סי' יד' בהגהה) אם כל ההגדרה ב"נותר" דבר הראוי לאכילה ונשאר ממנו לאחר זמנו דיון להשרף. הרי עצמות אינם ראויים לאכילה כיון שיש איסור "עצם לא תשברו בו" א"כ מדוע יש בו חיוב נותר. אמת שיש בעצמות דבר שהוא ראוי לאכילה, אך בפועל לא שייך שהוא יהיה בתורת האכילה מחמת דיון הקרבן, א"כ מה שייך להגדיר "נותר", נותר כמשמעו משהו שנותר מהאכילה, מח העצם מעולם לא נותר מהאכילה מעולם לא היה ראוי לכך. ותירצו הרבה ת"ח ואף נדפס בכמה ספרים, שיש כאן איסור דבר אחר. כלומר, מצד עצמו המח עצם הוא חלק הראוי לאכילה, רק התורה אדרבה בקרבן פסח אל תשברו עצם. אולם עולה מכך, שיש לנו חלק מהקרבן שראוי לאכילה שנשאר בעולם, עליו נאמר "נותר". מה שיש עוד איסור של עצם לא תשברו, זה דין אחר שלא קשור למהות הדיון של "נותר".

וביתר ביאור, דין "נותר" אמנם נכתב הוא בקרבן פסח וכו', אבל הוא יסוד בכל הקרבנות והלכה בכל הקרבנות שלא יהיה בהם נותר, איסור שבירת עצם שייך בקרבן פסח בלבד, לכן המח עצם מצד עצמו ראוי לאכילה, רק מהלכה נוספת שיש בקרבן הזה לא ניתן להגיע למח עצם, א"כ בכלל הגדרת הקרבנות מוגדר כנותר.

איסור אכילת שקצים ורמשים

אמר רב יהודה, אכל תולעת שבכרוב, לוקה משום שרץ השרץ על הארץ. וכך פסקו למעשה. אמר אביי אכל שרץ המים, לוקה ד'. אכל נמלה לוקה ה'. אכל צרעה לוקה ו'.

מבואר בגמ' בבא מציעא בתחילת פרק איזהו נשך, אמר רבינא שאמר הקב"ה אני שהבנתני וכו' עתיד להיפרע ממי שיערב קרבי דגם טמאים בטהורים. ולשון המעלה מלמד על המעלה שנבדלים עם ישראל מהמצרים שאינם משקצים נפשיתם באכילת דברים מאוסים.

רשי"י עה"ת (ויקרא יא, מה) ביאר א. הסיבה שהעלה ד' את עם ישראל ממצרים כדי שיקבלו את מצוותיו. ב. הביא "תנא דבי רבי ישמעאל", שכדאי היה להוציא את בני ישראל ממצרים כדי שישמרו את מצוותיהם ולא יאכלו את האסורות. האבן עזרא מבאר, מטרת יציאת מצרים הייתה שהקב"ה יהיה לנו לאלוקים, ואם לא יהיו עם ישראל קדושים הקב"ה לא יהיה לנו לאלוקים.

האור החיים מבאר את הענין ברובד נוסף, ונראה בדבריו שיש עומק לדברי התנא דבי רבי ישמעאל, בפשטות מבואר שעם ישראל יש בהם מעלה שהם נבדלים מהמצרים במה שאינם אוכלים שקצים ורמשים וכמו שבמבואר בגמ' אין הכוונה למעלה בשכר אלא למעלה הטהרה שאינם נצמדים לדבר המאוס. אין כפי העולה מדברי האור החיים הקדוש, אין כאן רק הבדלה גרידא, אלא הבחנה בשייכות של עם ישראל לקודשא בריך הוא, הקב"ה ביציאת מצרים הוציא אותנו מהתיעוב של העם המצרי והבדיל אותנו מטומאת הגויים, והבדל זה נעשה במובן הפיזי ומעליו במובן הרוחני, והפרד זה קיים לצד בהמות קיומו של העם היהודי, אם לא ישמרו עם ישראל את קדושתם, אם הם לא יפרשו מהדברים המאוסים, הרי יחזרו לתיעוב שהיו במצרים, ואין הקב"ה מקדיש את שמו אלא על האדם שהוא משולל רע.

מחמת מה אסור להשהות נקביו?

אמר רב אחאי המשהה את נקביו עובר על "לא תשקצו". על פניו בלשון הש"ס נראה שיש כאן איסור מהתורה של בל תשקצו.

בגמ' ביטוי ע אמרו אמר רבי חייא יש דברים שהנזהר בהם לא יבא לידי חולי מעיים, אחד מן הדברים "ולא תשהה עצמך בשעה שאתה צריך לנקבך". וצריך תלמוד מדוע נזקקו להביא דבר זה בגמ' מחמת ענייני דרך ארץ והנהגות טובות ומועילות וכו', הרי לפנינו בגמ' המשהה את נקביו עובר בלא תשקצו.

ואמנם נחלקו הראשונים האם איסור זה מהתורה או שהפסוק הוא אסמכתא בעלמא, דעת היראים (עג מצוה קנא) ובסמ"ק (פ) ובשערי תשובה (שער ג' אות צג)

נקטו שדרשו פסוק מן התורה ואיסורו שהיית נקביו מהתורה. הריטב"א בסוגיין הביא שכל הראשונים נקטו שזה איסור דרבנן והפסוק משמש רק בתורת אסמכתא.

בספר הקובץ על הרמב"ם (דעות פ"ד ה"א) למד שנקטו בגמ' את העניינים המועילים לגוף ונכון הדבר שיש לאסור השהיית נקביו מחמת איסור ודינא דגמ' אולם בסוגיא באו ללבן שמירת הגוף והנפש.

בסדר משנה תירץ עוד שיש אופנים שאינו עובר על בל תשקצו אם אינו מתאוה ויכול להשהות בעצמו וכן נדחה מחמת כבוד הבריות וכו', אולם בכ"ז אמרו בסוגיא לפנינו מצד שמירת הגוף והנפש יש להזהר מלהשהות נקביו.

סיכום הדף

נושא: ביטלו ולא ביטלו. קיימו ולא קיימו. שקצים ורמשים. טבל ומעשר.

לא קיים שילוח הקן ונטל האם והבנים, **לדעת רבי יהודה** לוקה ואינו חייב לשלח את האם, **לדעת רבנן** ניתן לתקן ע"י עשה שישלח את האם ולא יהיה מלקות. **ואמרו רבנן** כלל כל מצוות לא תעשה שיש בה קום עשה אין חייבים עליה. **אמר ריו"ח** כפי הנזכר לעיל שלא הניקף לעשה אינו חייב על הלאו א"כ אין אפשרות לעולם לקיים את העשה, הרי שיש ב' דברים בלבד ששייך שילוקה, לקח אם על הבנים, ועוד אחרת. **שאל ר"א מה הכוונה עוד אחרת, אמר לו ריו"ח** שידקדק ימצא, **אמר ר"א** אונס שגירש אם ישראל מחזיר ואינו לוקה, אם כהן אינו מחזיר ולוקה. **למ"ד קיימו ולא קיימו**, ברגע שאמרו לו להחזיר אונסתו ולא החזיר לוקה, **אלא למ"ד ביטלו ולא ביטלו**, מדוע ילקה הרי יוכל להמתין עוד עד שיחזירנה. **לנבי שילוח הקן** הרי יכול להרוג את האם, וממילא התבטלה האפשרות לקיים את העשה. **אבל לנבי מחזיר אונסתו** לא שייך לומר שהרגה שהרי יתחייב עונש מיתה ולא יהיה בו מלקות.

אמר רב שימי מחזנא, האונס קיבל לה קידושין מאחר ועתה היא אשת איש. **זוחה רב**, אם היא עשתה אותו שליח, הרי היא ביטלה את העשה. ואם היא לא עשתה אותו שליח הרי אין בידו לקדשה. **אלא ביאר רב שימי מחזנא**, מדובר שהדירה ברבים שלא יהנה ממנה ולא יכול לשאתה. **שואלת הגמ'**, שמונב למ"ד נדר שהזדר ברבים אין לו הפרה, **אבל למ"ד** שיש לו הפרה צריך לומר שהדירה על דעתם של רבים כפי שפסקו אמורו נדר שהזדר ברבים יש לו הפרה ואם הודר על דעת רבים אין לו הפרה.

כפי הנזכר אמר ריו"ח ששייך ביטלו ולא ביטלו שיהיה מלקות בלאו הניתק לעשה רק בשילוח הקן, ובאונס שגירש (למסקנא ישתנה). **שואלת הגמ'** הרי שייך בגול, ובחייב השבת המשכון, ששרץ או איבד את החפץ. **זוחה הגמ'** כיון שמתחייב בתשלומים, ויכול לקיים על העשה ע"י התשלום.

שאל רבי זירא שייך שאיבד משכון של גר ומת הגר עוד קודם ששילם לו, **זוחה הגמ'** שהוא כן חייב בתשלום בשעה ששרץ, רק הופקע השבועד של הגר. **עוד שואלת הגמ'**, ששייך ביטלו ולא ביטלו במצוות פאה, שחייב להשאיר פאה בשהיה, לא השאיר מפריש מעומריו, לא הפריש נותן מהכרי קודם מירוח. אם מירח מעשר ואח"כ נותן לו. **ומבואר** שאם כבר טחן לא נותן פאה. **זוחה הגמ'** כדעת רבי ישמעאל שייך לתת אף מהעיסה. **שואלת הגמ'** עדין שייך לשיטת רבי ישמעאל באופן שאכל את העיסה.

אלא מסקנת הגמ', אמר ריו"ח ששייך ביטלו ולא ביטלו בשילוח הקן, **ובפאה** שלא הפריש יש עשנה עיסה ואכל את העיסה. **ומה שזכר באונס שגירש** והדירה על דעת רבים ואין לו הפרה, הכלל שאין לו הפרה זה רק לדבר הרשות, **אבל** לדבר מצווה יש לו הפרה, המעשה שהיה **שהזיר רב אחא את המלמד תינוקות**, והחזירו רבינא כיון שלא נמצא דייקן כמותו.

הנבאר במשנה שיש מלקות על אכילת שקצים ורמשים. **אמר רב יהודה**, אכל תולעת שבכרוב, לוקה משום שרץ השרץ על הארץ. **וכך** פסקו למעשה. **אמר אביי** אכל שרץ המים, לוקה ד' (ב' משום שרץ. ג' משום שרץ המים). **אכל נמלה** לוקה ה' (ב' משום שרץ, ג' משום שרץ השרץ על הארץ). **אכל צרעה** לוקה ו' (נוסף שרץ העוף). **אמר רב אחאי** המשהה את נקביו עובר על "לא תשקצו". **אמר רב ביבי בר אביי**, השותה מים בכלי של מקיזי דם עובר על "לא תשקצו".

אמר רבא בר רב הונא, אם ריסק ט' נמלים וביטלם מתורת בריה, והוסיף נמלה אחת לשיעור כדית והיא בריה, חייב ו', ה' מצד בריה של נמלה. ועל כזית נמלה. **אמר רבא בשם ריו"ח** אין הכוונה בדווקא ט' נמלים אלא אפילו ב' נמלים ואחת מהשלימה לכזית. **רב יוסף אמר** אפילו נמלה אחת, **ונקטת הגמ'** שאין מחלוקת ועסקו בגדלים אחרים של נמלים.

הנבאר במשנה חייב מלקות למי שאכל טבל ומעשר וכו', **אמר רב** מי שאכל טבל של מעשר עני, היינו פירות שהופרשו מהם כל התרומ' למעט מעשר עני, לוקה. **ונקטת הגמ'** **שסבר כדברי רבי יוסי בברייתא** "לא תוכל לאכול בשערך" "זאכלו בשערך ושבעו" **ומדובר** לנבי מעשר עני, **ומבואר** שאם לא הופרש אחד מכל המעשרות לא יאכל. **אמר רב יוסף** שתלוי בחלוקת תנאים, **לדעת ר"א** פירות דמאי (פירות של עם הארץ שמהו הכתום שצריכים להפריש מהם מעשרות מספק), אין צריך להפריש מעשר עני אף לא לקרא שם לפירות. **לדעת רבנן** קורא שם של מעשר עני, אלא שאינו צריך להוציאם ומותרים הם באכילה. והחלקו בשם טבל של מעשר עני, **לדעת רבנן** צריך להפריש כיון שיש שם טבל לגבי מעשר עני, **ולדעת ר"א** אין צריך לקרא שם טבל ששעטש עני לא גורם שם טבל על הפירות. **זוחה הגמ'** אם חולקים בנידון של שם טבל לגבי מעשר עני, שיחלקו בטבל ודאי ולא רק בדמאי, **אלא כו"ע** סברו שיש שם טבל על מעשר עני, **ונחלקו** אם חשודים עמי הארץ על מעשר עני, **לדעת ר"א** כיון שאין לו הפסד מן הפריש עם הארץ, **לדעת רבנן** כיון שיש טרחה בהפרשה לא מפריש.